

บิณฑบาตกับคุณค่าจริยะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

Alms-gathering and Ethical Value in Threravada Buddhism

¹พระกฤษณา กตปุณโณ

Phra Kritsada Katapuño

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

²จุฬารัตน์ วิชาณาติ

Jurarat Vichanati

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร Phranakhon Rajabhat University

¹Corresponding author email: deekasangchan@gmail.com

Received December 31, 2020; Revised December 31, 2020; Accepted: December 31, 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องบิณฑบาตกับคุณค่าจริยะในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยใช้การศึกษาจากเอกสาร หนังสือและบทความที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า การบิณฑบาตเป็นรูปแบบวิถีแห่งการดำรงชีวิตของพระภิกษุสามเณร พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนให้พระภิกษุสามเณรเป็นอยู่ด้วยอาหารบิณฑบาตที่ชาวบ้านเขาถวาย เพราะฉะนั้น การออกบิณฑบาตจึงเป็นวิถีการดำรงชีวิตที่เหมาะสมสำหรับบรรพชิต การบิณฑบาตก่อให้เกิดคุณค่าเชิงจริยะ คือการสร้างสัมพันธภาพอันดีให้เกิดขึ้นระหว่างภิกษุสงฆ์ ประชาชน และองค์กรสงฆ์ การบิณฑบาตเป็นการโปรดสัตว์ เป็นการเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ เป็นการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ และยังเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกด้วย

คำสำคัญ: บิณฑบาต, คุณค่าจริยะ, พระพุทธศาสนาเถรวาท

ABSTRACT

This article aims to study and analyze the concept of alms-food and ethical values in Threravada Buddhism. This is a qualitative research done by studying academic documents. It was found that Making alms as a form of the way of living for monks and novices. The Lord Buddha taught that monks and novices to live with alms food offered by the villagers, therefore offering alms is a suitable way of living for the monks. Alms are brought about primal value. Is to create a good relationship between the monks, the people and the Sangha organization Alms-giving It is a pure living. It is the practice of adhering to the Dharma and discipline that the Lord Buddha commanded. And also, the propagation of Buddhism as well.

Keywords: Alms-gathering, Ethical Value, Threravada Buddhism

บทนำ

เมื่อว่าตามหลักการทางพระพุทธศาสนา การบิณฑบาตนับได้ว่าเป็นเรื่องสำคัญสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ด้วยเหตุที่ว่า การบิณฑบาตนั้นเป็นวัตรปฏิบัติของสงฆ์ตามพระธรรมวินัย เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์กันระหว่างพระภิกษุกับชาวบ้าน โดยชาวบ้านถวายปัจจัย 4 พระภิกษุก็ให้ธรรมะเป็นการตอบแทน การบิณฑบาตเป็นกิจวัตรสำคัญที่พระภิกษุสงฆ์จะต้องปฏิบัติ ในครั้งพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าจะเอย่ถ้อยคำสนทนาปราศรัยกับภิกษุอาคันตุกะทั้งหลาย มักจะตรัสถามด้วยข้อความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ พวกเธอเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ร่วมใจกัน ไม่ทะเลาะกัน อยู่จำพรรษาเป็นผาสุกหรือ และบิณฑบาตไม่ลำบากหรือ?” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 5 ข้อที่ 306 หน้าที่ 146) และอีกข้อความหนึ่งว่า “ภิกษุ เธอยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ บิณฑบาตไม่ลำบากหรือ?” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 5 ข้อที่ 465 หน้าที่ 356) จากข้อความดังกล่าว ทำให้เห็นได้ชัดว่า การบิณฑบาตมีความสำคัญสำหรับชีวิตพระสงฆ์ เพราะการเป็นอยู่ของพระสงฆ์ก็เพื่อศึกษาฝึกหัดพัฒนาตน แต่จะศึกษาฝึกหัดพัฒนาตนได้ก็ต้องมีเรี่ยวแรง มีพลังกำลัง มีการเป็นอยู่ที่เป็นไปได้ มีความเป็นอยู่ที่เหมาะสม หมายความว่า จะต้องมียาอาหารบิณฑบาตที่เพียงพอ หรือที่เรียกว่า อาหารสัปปายะ

ดังนั้น เบื้องต้นก่อนเข้าคณะสงฆ์ พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้พระอุปัชฌาย์บอกนิสสัย คือ เครื่องอาศัยของบรรพชิตหรือข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับพระภิกษุผู้บวชใหม่ ความว่า “บรรพชาอาศัยโภชนะคือคำข้าวที่พึงได้ด้วยกำลังปลีแข้ง เธอพึงทำอุตสาหะในโภชนะคือคำข้าวที่พึงได้ด้วยปลีแข้งนั้นจนตลอดชีวิต” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อที่ 87 หน้าที่ 80) ทั้งนี้ก็เพื่อให้พระภิกษุเป็นอยู่ด้วยอาหารจากชาวบ้านที่ได้มาโดยการบิณฑบาต แม้แต่พระพุทธเจ้าเองก็ยังเสด็จออกบิณฑบาต ดังปรากฏในเวนาคสูตรความว่า “พราหมณ์ เราอาศัยหมู่บ้านหรือตำบลใดในโลกนี้อยู่ ในเวลาเช้า เราครองอันตราวาสก ถือบาตรจีวร เข้าไปสู่หมู่บ้านหรือตำบลนั้นแล เพื่อบิณฑบาต” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 20 ข้อที่ 64 หน้าที่ 249-250) ข้อความดังกล่าวยืนยันได้ว่า พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญต่อการบิณฑบาตเป็นอย่างมาก การบิณฑบาตจึงจัดว่าเป็นพุทธกิจ คือ กิจที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงถือประพฤติปฏิบัติเป็นกิจวัตร ไม่ว่าพระองค์จะประทับอยู่ ณ ที่ใด ก็มีได้ทรงละกิจข้อบิณฑบาตนี้เลย และยังถือว่าเป็นพุทธวงศ์ คือ วงศ์ของพระพุทธเจ้า ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสยืนยันเอาไว้เมื่อคราวเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ว่า “มหาบพิตร คำว่าวงศ์กษัตริย์นั้นเป็นวงศ์ของพระองค์ ส่วนวงศ์ของอาตมภาพอันมีพระที่ปึงกรพระพุทธเจ้า เป็นต้นนั้น ชื่อว่าพุทธวงศ์ ซึ่งสำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยภิกขาจารเท่านั้น” (อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 29 ข้อที่ 55 หน้าที่ 145) การบิณฑบาตจึงถือว่าเป็นกิจวัตรที่พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ทรงถือปฏิบัติกันมาเป็นแบบอย่าง

นอกจากนี้ การบิณฑบาตยังนับได้ว่าเป็นการเลี้ยงชีพโดยบริสุทธิ์ของพระภิกษุสงฆ์ เพราะในพระวินัยปิฎก พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไม่ให้พระภิกษุสงฆ์ประกอบอาชีพอย่างคฤหัสถ์ แต่ให้มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ด้วยปัจจัย 4 ที่ชาวบ้านเขาถวาย พระภิกษุสงฆ์จึงควรระลึกไว้ตลอดเวลาว่า “ชีวิตความเป็นอยู่ของเรานี้เนื่องด้วยผู้อื่น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 24 ข้อที่ 47 หน้าที่ 80) จึงควรทำตัวให้เลี้ยงง่าย ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงบัญญัติพระวินัยเกี่ยวกับการบิณฑบาตเอาไว้ อันได้แก่ บทบัญญัติเกี่ยวกับการนุ่งห่ม การโคจรบิณฑบาต กิริยามารยาทในการรับบิณฑบาต ปริมาณการรับอาหารบิณฑบาต การแบ่งปันอาหารบิณฑบาต การฉันอาหารบิณฑบาตและการดูแลรักษาบาตร เพื่อส่งเสริมการบิณฑบาตเลี้ยงชีพของพระภิกษุสามเณรให้เป็นไปโดยชอบมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการรักษาสืบทอดพระวินัย และยังเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อีกด้วย โดยเฉพาะลักษณะกิริยาอาการของพระภิกษุที่แสดงออกถึงความสำรวม ความเป็นผู้มีสติ มีความรู้ตัวทั่วพร้อม

มีความสงบ สามารถทำให้ผู้ที่พบเห็นเกิดความศรัทธาเลื่อมใส อันเป็นจุดมุ่งหมายของการบิณฑบาตในทางพระพุทธศาสนา

ในยุคปัจจุบัน สังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ทำให้วิถีการดำรงสมณภาวะของพระภิกษุสามเณรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย พระภิกษุสามเณรไม่ให้ความสำคัญกับพุทธประสงค์ของการบิณฑบาต โดยมองเพียงว่าเป็นการหาอาหารเลี้ยงชีพเท่านั้น การปฏิสัมพันธ์กันระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านเริ่มห่างเหินขึ้น ชาวบ้านบางคนมองพระสงฆ์เป็นผู้วิเศษสูงส่งจนไม่กล้าเข้าใกล้ หรือมองว่าพระสงฆ์เป็นส่วนเกินของสังคม ทำให้ขาดการอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ การเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการแบ่งปันลดลง เพราะชาวบ้านมักแต่อยู่อยู่กับภารกิจหน้าที่การทำงานที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสังคมยุควัตถุนิยม บริโภคนิยม

แม้พระภิกษุสามเณรเอง ส่วนหนึ่งขาดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้พระธรรมวินัย โดยเฉพาะวัตรปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องการบิณฑบาต ทำให้ประเพณีปฏิบัติตนไม่ถูกต้อง ส่งผลให้ชาวบ้านที่ไม่มีความศรัทธาเลื่อมใส ไม่เกิดความศรัทธาเลื่อมใส ส่วนผู้ที่มีความศรัทธาเลื่อมใสอยู่แล้วก็อาจจะเลิกศรัทธาเลื่อมใสไปเลยก็ได้ พระภิกษุสามเณรบางรูปที่ประพฤติดนไม่เหมาะสม ไม่เอื้อเฟื้อต่อพระธรรมวินัย เช่น เวลาออกบิณฑบาต นุ่งห่มไม่เรียบร้อย ไม่มีความสำรวม ไม่เป็นระเบียบ บิณฑบาตในที่ที่ไม่เหมาะสม หรือรับอาหารบิณฑบาตมากเกินไปจนความจำเป็น ปัญหาเหล่านี้ล้วนทำให้เกิดความเสื่อมศรัทธาได้ทั้งสิ้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้มองเห็นภาพว่า การบิณฑบาตเป็นกิจของสงฆ์ที่มีเป้าประสงค์เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุสงฆ์กับประชาชน ซึ่งเสนอภาพออกมาในลักษณะการพึ่งพากันระหว่างผู้ให้กับผู้รับ ดังนั้น บทความเรื่อง บิณฑบาตกับคุณค่าจริยะในพระพุทธศาสนาเถรวาท จึงเป็นการศึกษาแนวคิดเรื่องบิณฑบาตกับคุณค่าจริยะแบบอุดมคติทางพระพุทธศาสนา ที่มีลักษณะผู้ขอคือภิกษุเป็นผู้ประเสริฐกว่าผู้ให้ คือเป็นเนื่ออายุของผู้ให้คือทายก ก่อให้เกิดความสำนึกในการที่จะประพฤติดนให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์บัญญัติและประกาศเอาไว้ต่อไป

แนวคิดเรื่องบิณฑบาตในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การบิณฑบาตในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้ก็เพราะว่า วิถีชีวิตการเป็นอยู่ของพระภิกษุสงฆ์สามเณรนั้นขึ้นอยู่กับอาหารบิณฑบาต พระพุทธองค์ทรงบัญญัติห้ามไม่ให้พระภิกษุสงฆ์ประกอบอาชีพ ไม่ให้ทำการเกษตรกรรมเพราะปลูกเลี้ยงชีพเอง จะหุงต้มอาหารเองก็ไม่ได้ แม้แต่ผลไม้ที่ตกหล่นอยู่หากไม่มีผู้ประเคนให้จะหยิบฉวยเองก็ไม่ควร เพราะเป็นของอกบปิยะ ดังนั้น วิถีแห่งสมณะการบิณฑบาตจึงมีความสำคัญ เพราะเหตุที่การบิณฑบาตเป็นกรณีกิจของบรรพชิต การบิณฑบาตเป็นพุทธวงศ์ การบิณฑบาตเป็นพุทธกิจ การบิณฑบาตเป็นอาชีพปาริสุทธิ และการบิณฑบาตเป็นธุดงค์วัตร ดังนี้

1) การบิณฑบาตเป็นกรณีกิจของบรรพชิต

การบิณฑบาตมีความสำคัญในฐานะที่เป็นกรณีกิจ คือกิจที่พระภิกษุสามเณรพึงกระทำเป็นกิจวัตรประจำวัน ความสำคัญข้อนี้จะเห็นได้จากที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระอุปัชฌาย์บอกนิสสัย คือ ปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิตในวันอุปสมบท ซึ่งมีอยู่ 4 อย่าง ได้แก่ เทียวบิณฑบาต 1 นุ่งห่มผ้าบังสุกุล 1 อยู่โคนไม้ 1 ฉันทายตองด้วยน้ำมูตรเน่า 1 โดยเฉพาะนิสสัยข้อที่ 1 คือการเทียวบิณฑบาต ดังปรากฏความว่า “บรรพชอาอาศัยโภชนะคือข้าวที่พึงได้ด้วยกำลังปลีแข้ง เธอพึงทำอุตสาหะในโภชนะคือข้าวที่พึงได้ด้วยปลีแข้งนั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาภ คือ สังฆภัต อุทเทศภัต นิมนตณภัต สลากภัต ปักชิกภัต อุโปสถิกภัต ปาฏิปทิกภัต” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อที่ 87 หน้าที่ 80) จุดประสงค์ของการบอกนิสสัย ก็เพื่อต้องการให้ผู้ที่บวชเข้ามาใหม่ได้รู้สิ่งที่สำคัญ สิ่งที่เป็นพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตของพระภิกษุสามเณร ในสมัย

พุทธกาล พระภิกษุต่างก็ต้องออกบิณฑบาตเลี้ยงชีพเป็นกิจวัตร ดังที่พระพุทธองค์เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ ซึ่งเป็นพระภิกษุกลุ่มแรกในพระพุทธศาสนา ดำรงชีพด้วยการบิณฑบาต ได้อาหารมาก็แบ่งปันกันตามสมควร ดังความว่า “พระผู้มีพระภาคได้เสวยพระกระยาหารที่ท่านทั้งสามนำมาถวายแล้ว ก็ทรงให้อิโวาทสังสอนภิกษุทั้งหลายที่เหลือด้วยธรรมีกถา ภิกษุ 3 รูปเที่ยวบิณฑบาตแล้วนำสิ่งใดมาทั้ง 6 รูป ก็ยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยสิ่งนั้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อที่ 19 หน้า 26)

พระมหากัสสปเถระ ท่านมีปกติสมาทานธุดงค์ 3 ประการอย่างเคร่งครัด คือ ถือการนุ่งห่มผ้าบังสุกุล เป็นวัตร ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร และถือการอยู่ป่าเป็นวัตร จึงได้รับการยกย่องจากพระบรมศาสดาว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางผู้ทรงธุดงค์ (พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่/กัลยาณธมโม), 2546) แม้ท่านถือนิเวศน์อยู่ป่าเป็นวัตร แต่ก็ยังออกมาบิณฑบาตตามหมู่บ้าน โดยไม่เลือกรับอาหารบิณฑบาตว่าเป็นบ้านของใครหรือคนจน แม้ว่าท่านจะมีอายุมากแล้วก็ตาม ท่านก็ยังปฏิบัติข้อบิณฑบาตเป็นวัตรนี้มิได้ขาด เช่นมีข้อความที่ว่า “ท่านพระมหากัสสปะอยู่ที่ถ้ำปิปลิคุหา อาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ครั้งนั้น ท่านพระมหากัสสปะหายจากอาพาธนั้นแล้วมีความคิดดังนี้ว่า “เอาละ เราควรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุง ราชคฤห์” สมัยนั้นแล เทวดาประมาณ 500 องค์ ถึงความชวนชวยเพื่อให้ท่านพระมหากัสสปะได้บิณฑบาต ท่านพระมหากัสสปะห้ามเทวดาประมาณ 500 องค์นั้นแล้ว ในเวลาเช้าครองอันตราวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์ ตามทางที่อยู่ของคนจน ที่อยู่ของคนกำพร้า และที่อยู่ของช่างหูก” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 25 ข้อที่ 6 หน้า 178-179)

พระมหาโมคคัลลานะ ท่านเป็นอัครสาวกเบื้องซ้าย เป็นผู้มั่งคั่งมาก ได้รับการยกย่องจากพระบรมศาสดาว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางเป็นผู้มั่งคั่ง (พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่/กัลยาณธมโม), 2546) ท่านก็ยังออกเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ดังเนื้อความที่ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระได้กล่าวสอนภิกษุทั้งหลายด้วยภาษิตเหล่านี้ว่า เราทั้งหลายถือนิเวศน์อยู่ป่าเป็นวัตรถือนิเวศน์เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรพอใจอาหารในบาตรที่ได้มาด้วยการเที่ยวแสวงหาเป็นผู้มีจิตมั่นคงด้วยดีภายในจึงทำลายเสนามัจจุราชได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 26 ข้อที่ 1149 หน้า 528) พระภททิยกาฬิโคธาบุตร ผู้เกิดในตระกูลสูง เป็นกษัตริย์ที่สละราชสมบัติออกบวช ได้รับการยกย่องจากพระบรมศาสดาว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้เกิดในตระกูลสูง (พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่/กัลยาณธมโม), 2546) ท่านมักเปล่งอุทานในที่นั้น ๆ เสมอว่า สุขหนอ ๆ ท่านได้บันลือสีหนาทต่อพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า ความว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (เมื่อก่อน) ข้าพระองค์ เมื่อจะไปไหน นั่งคอยข้างไป เมื่อจะนุ่งห่มผ้า ก็นุ่งห่มผ้าเนื้อละเอียด เมื่อจะบริโภคน้ำ ก็บริโภคน้ำแต่ข้าวสาลีที่ราดด้วยเนื้ออันสะอาด บัดนี้ ข้าพระองค์มีนามว่า ภททิยะ เป็นโอรสของพระนางกาฬิโคธา เป็นผู้เจริญ มีความเพียรต่อเนื่อง ยินดีในอาหารที่บิณฑบาตได้มา ไม่ยึดมั่น เพ่งพินิจอยู่...ถือนิเวศน์เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรมีความเพียรต่อเนื่อง... (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 26 ข้อที่ 842-845 หน้า 480)

พระภททิยะแม้เป็นถึงลูกกษัตริย์ อยู่อย่างสุขสบาย มีข้าทาสบริวาร แต่ท่านก็มีความกลัวอยู่เป็นปกติ เมื่อบวชเข้ามาเป็นพระภิกษุ กลายเป็นพุทธบุตรแล้ว ถึงแม้จะอยู่ในป่าก็ไม่หวาดกลัวหรือสะดุ้ง มีวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยอาหารบิณฑบาตที่อาศัยลำแข้งของตนเองดำรงชีพตามพระวินัย มีความเป็นอยู่เสมอเหมือนภิกษุทั้งหลาย จากตัวอย่าง การบิณฑบาตเป็นกิจวัตรของพระภิกษุและภิกษุณีเพื่อดำรงชีวิตดังกล่าวมา ทำให้มองเห็นความสำคัญของการบิณฑบาตข้อนี้เป็นอย่างดี และได้ข้อสรุปว่า การบิณฑบาตมีความสำคัญในฐานะเป็นกรณีกิจของบรรพชิต คือ พระภิกษุภิกษุณีและสามเณรจะต้องกระทำเป็นกิจวัตรประจำวัน เพราะการบิณฑบาตนี้เป็นกิจ เป็นหน้าที่ของบรรพชิตที่พึงกระทำ ไม่ว่าจะเพิ่งบวชเข้ามาใหม่หรือแม้จะบวชมานานแล้วก็ตาม

ตาม โดยในตอนเช้า ๆ พระภิกษุภิกษุณีและสามเณรจะต้องถือบาตรออกไปรับภัตตาหารจากชาวบ้าน เข้าไปบิณฑบาตยังหมู่บ้าน เพื่อเป็นการโปรดศรัทธาญาติโยมผู้มีกุศลจิต ผู้คิดสิ่งสมบุญ ผู้ต้องการคำจูนพระพุทธานุชา ผู้ที่ต้องการจะถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระภิกษุภิกษุณีและสามเณร ฉะนั้น ในกิจวัตรประจำวันของพระภิกษุสามเณรจะต้องมีการบิณฑบาตนี้อยู่ด้วย

2) การบิณฑบาตเป็นพุทธรวงค์

การบิณฑบาตมีความสำคัญในฐานะที่เป็นพุทธรวงค์ คือ พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ในอดีตได้ประพฤติกปฏิบัติเป็นแบบอย่างสืบต่อกันมา ดังจะเห็นได้จากเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์ ได้เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในเมือง พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะทรงทราบจึงรีบเสด็จไปยืนเบื้องพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าตรัสว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะเหตุไรพระองค์จึงทำให้หม่อมฉันได้อายวงค์ของเราเป็นวงค์กษัตริย์ ไม่เคยมีกษัตริย์องค์ใดออกไปเที่ยวภิกขาจารเช่นนี้” พระพุทธองค์ตรัสว่า “มหาบพิตร คำว่าวงค์กษัตริย์นั้นเป็นวงค์ของพระองค์ ส่วนวงค์ของอาตมภาพอันมีพระที่ปึงกรพระพุทธเจ้าเป็นต้นนั้น ชื่อว่าพุทธรวงค์ ซึ่งสำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยภิกขาจารเท่านั้น” แล้วตรัสพระคาถาว่า “บุคคลไม่ควรประมาทในบิณฑบาตที่ตนได้รับ” (วิเชียร มีผลกิจ สุริย์ มีผลกิจ, 2543)

จากเนื้อความที่ยกมาเป็นการชี้ให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ อันมีพระที่ปึงกรพระพุทธเจ้า เป็นต้น หรือที่เรียกว่า พุทธรวงค์ ล้วนแล้วแต่มีวิถีการดำรงชีวิตที่เนื่องด้วยผู้อื่น อาศัยอาหารบิณฑบาตจากผู้อื่นเลี้ยงชีพ อุบัติขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแก่สัตว์โลกทั้งหลาย ดังเนื้อความปรากฏใน พระประวัติอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ความว่า “พระพุทธเจ้าผู้ยอดเยี่ยมในโลกทั้งที่เป็นอดีตและปัจจุบันทุก ๆ พระองค์ ได้เสด็จขึ้นสู่ปราสาทของเราแล้ว หมู่พระอรียะเหล่านั้น เป็นผู้หมดจดจากกิเลส...อันข้าพเจ้านิมิตต์ฉันจนอิมหนา ด้วยน้ำตาลกรวดน้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย และข้าวอย่างดี” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 32 ข้อที่ 24-28 หน้า 5)

พระพุทธเจ้าทรงเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่าที่ปึงกร พระองค์และภิกษุทั้งหลายต่างก็มีวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยอาหารที่ผู้อื่นเขาถวาย ดังปรากฏเนื้อความอันว่าด้วยพระประวัติของพระที่ปึงกรพระพุทธเจ้า ความว่า “ครั้งนั้น ชนเหล่านั้นทูลนิมนต์พระพุทธเจ้าพระนามว่าที่ปึงกร ทรงเป็นผู้นำสัตว์โลกพร้อมทั้งภิกษุสงฆ์ให้เสวยและฉันแล้ว” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 33 ข้อที่ 1 หน้า 592) สมัยของพระพุทธเจ้า พระนามว่าโกณฑัญญะ และภิกษุทั้งหลายต่างก็มีวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยอาหารที่ผู้อื่นเขาถวาย ดังปรากฏเนื้อความอันว่าด้วยพระประวัติของพระพุทธเจ้าโกณฑัญญะว่า “พระพุทธเจ้าพระนามว่า โกณฑัญญะครั้งนั้น เราเป็นพระมหากษัตริย์มีนามว่าชิตาวิ เราได้อังคาสภิกษุประมาณ 10,000 โกฏิ พร้อมด้วยพระผู้ทรงเป็นที่พึ่งอันเลิศของสัตว์โลก ให้อิมหนาด้วยอาหารอันประณีต” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 33 ข้อที่ 7-10 หน้า 597)

จากตัวอย่างที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าในอดีตพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ที่อุบัติขึ้นในโลก ล้วนแล้วแต่มีวิถีชีวิตดำรงชีพอยู่ด้วยการบิณฑบาต ต่างก็อาศัยอาหารบิณฑบาตที่ผู้อื่นน้อมนำถวาย ซึ่งก็เป็นการยืนยันได้ว่าการบิณฑบาตเป็นพุทธรวงค์ คือ พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ทรงปฏิบัติสืบต่อกันมา ไม่ว่าจะเป็พระพุทธเจ้าในอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคตก็จะต้องปฏิบัติอย่างนี้ อันเป็นการชี้ให้เห็นความสำคัญของการบิณฑบาตในฐานะที่เป็นพุทธรวงค์

3) การบิณฑบาตเป็นพุทธรกิจ

การบิณฑบาตมีความสำคัญในฐานะที่เป็นพุทธรกิจ คือ กิจที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน เพื่อทรงอนุเคราะห์แก่กุลสัตว์โลกให้เป็นสุข ให้บรรลุมตธรรม ด้วยพระอัธยาศัยอันเปี่ยมไปด้วย

พระมหากษัตริย์คุณ ไม่ว่าจะพระพุทธรูปองค์จะประทับอยู่ ณ ที่ใด ทั้งในพรรษากาลและนอกพรรษากาล โดยมีได้ คำนี้ถึงความเหน็ดเหนื่อย หรือความยากลำบากแต่ประการใด นับตั้งแต่ตรัสรู้ตรารบจนเสด็จดับขันธปรินิพพานเป็นเวลาถึง 45 พรรษา ก็ได้ทรงละพุทธกิจ 5 ประการ คือ กิจในปุเรภัต กิจในปัจฉิมภัต กิจในปฐมยาม กิจในมัชฌิมยาม และกิจในปัจฉิมยาม

กิจวัตรประจำวันที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญตลอด เรียกว่า พุทธกิจ มี 5 ประการ คือ

1. ปุพฺพณฺเห ปิณฺฑปาตณฺจ หมายถึง เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต
2. สายณฺเห ธมฺมเทศนํ หมายถึง เวลาเย็นทรงแสดงธรรม
3. ปโทเส ภิกฺขุโอรุทํ หมายถึง เวลาค่ำประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ
4. อทฺถรตฺเต เทวปญฺหนํ หมายถึง เวลาเที่ยงคืนทรงตอบปัญหาเทวดา
5. ปจฺจุสฺสเว คเต กาลे ภพฺพาภพฺเพ วิโลกฺหนํ หมายถึง เวลาจวนสว่างทรงตรวจพิจารณาสัตว์ที่สามารถ และที่ยังไม่สามารถบรรลุนิพพานอันควรจะเสด็จไปโปรด (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2540)

กิจในปุเรภัต คือ เวลาเช้า เสด็จออกบิณฑบาต และแสดงธรรมโปรดมหาชน ผู้คนส่วนมากให้ความสนใจเฉพาะการแสดงธรรมโปรดมหาชน โดยลืมการเสด็จออกไปเพื่อบิณฑบาต พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตื่นบรรทมแต่เช้าตรู่ หลังจากปฏิบัติพระสรีระแล้ว ครั้นได้เวลาภิกษาจาร ทรงครองจีวร ถือบาตร เสด็จดำเนินไปบิณฑบาตยังคามนิคม บางครั้งเสด็จไปเพียงพระองค์เดียว บางครั้งมีภิกษุสาวกตามเสด็จ

จากพุทธกิจทั้ง 5 ประการนี้ จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญต่อการบิณฑบาต ซึ่งเป็นกิจวัตรที่พระองค์ทรงประพฤติปฏิบัติมิได้ขาด ไม่ว่าจะเสด็จไป ณ ที่แห่งหนใด ในเวลาเช้าพระพุทธองค์ก็จะเสด็จออกบิณฑบาตเพื่อโปรดเวไนยสัตว์ ดังข้อความที่พระองค์ตรัสกับพราหมณ์ว่า “พราหมณ์ เราอาศัยหมู่บ้านหรือตำบลใดในโลกนี้อยู่ ในเวลาเช้า เราครองอันตราสก ถือบาตรและจีวร เข้าไปสู่หมู่บ้านหรือตำบลนั้นแล เพื่อบิณฑบาต” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 20 ข้อที่ 64 หน้าที่ 249-250) ในพระไตรปิฎกจะมีข้อความมากมายที่กล่าวในลักษณะนี้ว่า “ครั้งนั้น ในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงครองอันตราสก ถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปยังหมู่บ้าน เสด็จเข้าไปยังในเมือง เสด็จเข้าไปยังนครเพื่อบิณฑบาต” จากตัวอย่างข้อความนี้เป็นการชี้ให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญต่อการบิณฑบาตได้เป็นอย่างดี การบิณฑบาตจึงมีความสำคัญในฐานะที่พระพุทธเจ้าผู้เป็นถึงพระศาสดา เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงกระทำเป็นกิจวัตรประจำวันมิได้ขาด หรือที่เรียกว่า พุทธกิจ

4) การบิณฑบาตเป็นอาชีพปริสุทธิ

ในอดีตตั้งแต่สมัยก่อนพุทธกาลคำว่า ภิกษุ เป็นคำที่มีใช้กันอยู่ทั่วไปแล้ว สำหรับใช้เรียกนักบวช ผู้ละบ้านเรือน ผู้ออกบำเพ็ญเพียรแสวงหาความสงบสุข ผู้ดำเนินชีวิตด้วยการขอ มีชีวิตอยู่ด้วยของที่เขาให้ คำ ๆ นี้มาจากคำว่า ภิกษะ แปลว่า ขอ ภิกขุ แปลว่า ผู้มีการขอ ผู้มีชีวิตอยู่ได้ด้วยการขอ แต่ขออย่างภิกษุไม่ใช่ขออย่างคนขอทาน

คนขอทานนั้นคือคนที่หมดปัญญาที่จะช่วยตัวเองจึงดำรงชีวิตด้วยการขอผู้อื่นกิน ภาษาไทยเรียกว่า ยาก ส่วนนวกนิพก นั้นจะใช้ศิลปะอะไรบางอย่างแลกเปลี่ยน สำหรับการขอของพระภิกษุนั้น เป็นการขออย่างผู้มีสิทธิ์อันชอบธรรม เพราะเป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นผู้ประพฤติความดี และบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวง เมื่อทำหน้าที่อย่างนี้อยู่ จึงมีสิทธิ์ที่จะขอ ไม่ถือว่าเป็นหนี้ เพราะว่าการทำความดีนั้นมีค่ามากกว่าวัตถุสิ่งของที่ขอ

ในอรรถนิเทศนชาดก กล่าวถึงการดำรงชีวิตของอริยสาวก ไว้ว่า “พระอริยะทั้งหลายย่อมไม่ออกปากขอกนอกจากจะยืมหนึ่ง ด้วยภิกษาจารวัตรเท่านั้น ไม่แสดงวิการทางกายหรือวาจาอย่างใดอีก นี่เป็นอาการของพระ

34 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2563)

อริยเจ้าทั้งหลาย” (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2543) ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นถึงกิริยาอาการในการขอของพระอริยเจ้า อันเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่อนุชนรุ่นหลัง

พุทธทาสภิกขุ ให้ทรรศนะเกี่ยวกับเรื่องการขอของพระภิกษุนี้ไว้ว่า “กิริยาอาการที่ใช้ในการขอนั้น พระพุทธองค์ห้ามไม่ให้เอ่ยปากขอหรือไม่ให้แสดงอาการขอ แต่ให้ขอโดยการถือบาตรไปแสดงตัวในที่ ๆ เหมาะสม ถ้าคนเขามีสรีรธาเขาก็จะใส่อาหารให้เอง นี่เป็นธรรมเนียมที่มีมาแต่โบราณ เมื่อขออย่างนี้ไม่ได้ ก็ยอมอด พระภิกษุจะต้องไม่แสดงอาการขอด้วยการกระทำอะไรชนิดที่ไม่น่าดู” (พุทธทาสภิกขุ, 2529)

การเลี้ยงชีวิตของพระภิกษุผู้มีชีวิตอยู่ได้ด้วยการขอ ต้องรู้จักวิธีการขอ รู้จักกาลที่ควรขอ รู้จักประโยชน์อันเกิดจากการขอ การขอนั้นจึงจะเป็นประโยชน์สำหรับตนเองและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนด้วย ดังมีข้อความปรากฏในชาดก อันว่าด้วยเรื่องของพระราชาตรัสถามฤๅษีอัญญาเสนาะ ความว่า

ผู้ใดเลี้ยงชีพอยู่ได้ด้วยการขอ ไม่ขอสิ่งที่ควรขอในกาลอันควร ผู้นั้นทำลายผู้อื่นเสียจากบุญ ทั้งตนเองก็เลี้ยงชีพอยู่ไม่ได้ ส่วนผู้ใดเลี้ยงชีพอยู่ได้ด้วยการขอ ขอสิ่งที่ควรขอในกาลอันควร ผู้นั้นทำผู้อื่นให้ได้บุญ ทั้งตนเองก็เลี้ยงชีพอยู่ได้

ฤๅษีอัญญาเสนาะทูลว่า

ผู้มีปัญญาทั้งหลายย่อมไม่ขอเลย ส่วนนักปราชญ์ควรจะรู้อเอง พระอริยะเพียงเจาะจงยืนเท่านั้น นี่เป็นการขอของพระอริยะ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 27 ข้อที่ 54-59 หน้าที่ 264-265)

พระพุทเจ้าทรงบัญญัติข้อปฏิบัติในพระวินัย ห้ามมิให้พระภิกษุสามเณรประกอบอาชีพ ดำเนินชีวิตอย่างชาวบ้าน เช่น ประกอบอาชีพกสิกรรมหรือธุรกิจอื่น ๆ ดังความว่า “ก็ ภิกษุใดทำการค้าขายมีประการต่าง ๆ ต้องอาบัติ นิสสัคคียปาจิตตีย์” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 2 ข้อที่ 594 หน้าที่ 118) ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการให้พระภิกษุเป็นอยู่ด้วยปัจจัย 4 ที่ชาวบ้านถวาย ไม่ให้ประจบคฤหัสถ์เพื่อหวังอยากได้ลาภสักการะ แต่ให้ดำเนินชีวิตภายใต้กรอบของพระธรรมวินัย ดังความว่า

ภิกษุไม่พึงดำรงชีวิต ในการซื้อขาย ไม่พึงก่อกิเลสเป็นเหตุว่าร้ายในที่ไหน ๆ ไม่พึงเกี่ยวข้องในบ้าน และไม่พึงพูดเลียบเคียงกับคน เพราะอยากได้ลาภ คำว่า ภิกษุไม่ดำรงชีวิตในการซื้อขาย คือ ภิกษุเมื่อไม่ทำ ความล่อลวง หรือไม่ปรารถนากำไร ไม่แลกเปลี่ยนบาตร จีวร หรือบริวารอื่นอย่างใดอย่างหนึ่งกับสหธรรมิก 5 จำพวก (ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี) (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 29 ข้อที่ 164 หน้าที่ 461-465)

การดำรงชีวิตอยู่ด้วยพระธรรมวินัย เป็นการดำเนินวิถีชีวิตที่บริสุทธิ์ ด้วยเหตุผลว่า ชาวบ้านให้การอุปถัมภ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรง ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ผู้เผยแผ่ธรรมะ ให้มีชีวิตอยู่ และทำกิจหน้าที่ บำเพ็ญประโยชน์ต่อพระศาสนาและต่อสังคมได้สะดวกยิ่งขึ้น จึงสมควรแก่การรับอาหาร บิณฑบาต สมควรแก่การเคารพบูชาของชาวบ้าน ดังบทสนทนากันระหว่างภิกษุณีโรหิณีกับบิดา ความว่า

บิดาถามว่าแม่โรหิณีผู้เจริญ เจ้าหลัก็พูดว่า “สมณะ” ตีนก็พูดว่า “สมณะ” สรรเสริญแต่สมณะเท่านั้น โรหิณี ลูกถวายข้าวและน้ำอย่างไพบุลย์แก่เหล่าสมณะ พ่อขอถาม เดียวนี้ เพราะเหตุไรเหล่าสมณะจึงเป็นที่รักของลูก พวกสมณะไม่ชอบทำการงาน เกียจคร้าน อาศัยแต่ของที่คนอื่นให้เลี้ยงชีพ หวังแต่จะได้ ชอบของอร่อย เพราะเหตุไร เหล่าสมณะจึงเป็นที่รักของลูก

ภิกษุณีโรหิณีตอบบิดาว่า

สมณะทั้งหลายชอบทำการงาน ไม่เกียจคร้าน ทำแต่การงานที่ประเสริฐสุด จึงละราคะโทสะได้ เพราะเหตุนั้น เหล่าสมณะจึงเป็นที่รักของลูก

สมณะเหล่านั้น หลีกออกจากหมู่บ้านใดไป ไม่เหลียวแลอย่างกังวลในหมู่บ้านนั้น ไปอย่างไม่มีเชื้อใยเลย เพราะเหตุนั้น เหล่าสมณะจึงเป็นที่รักของลูก

สมณะเหล่านั้นไม่เก็บสะสมทรัพย์สมบัติไว้ในยุงฉาง ในหม้อ และในกระเช้า แสวงหาแต่อาหารที่สำเร็จแล้ว เพราะเหตุนั้น เหล่าสมณะจึงเป็นที่รักของลูก

สมณะเหล่านั้นไม่รับเงิน ทอง และรูปียะ เลี้ยงชีพด้วยปัจจัยที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า เพราะเหตุนี้ เหล่าสมณะจึงเป็นที่รักของลูก (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 26 ข้อที่ 271-289 หน้า 600-602)

พระพุทธเจ้าเสด็จไปแสดงธรรมโปรดภิกษุชาวพราหมณ์ ถึงเรื่องการทำนาในทางพระพุทธศาสนา จนทำให้ภิกษุชาวพราหมณ์มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงได้ถวายอาหารบิณฑบาตแด่พระพุทธเจ้า แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงรับ โดยให้เหตุผลว่า พระองค์ไม่บริโภคโภชนาที่ได้มาโดยการขบถล่ม และกล่าวต่อไปว่า พราหมณ์เมื่อธรรมมีอยู่ การเลี้ยงชีพแบบนี้ก็ยังมีอยู่ พระพุทธองค์ทรงเคารพธรรม การบิณฑบาตเป็นอาชีพที่บริสุทธิ์ในทางธรรม เป็นการปฏิบัติเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก ดังปรากฏความว่า

พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ไม่รับโภชนาที่ได้มาจากการขบถล่มพราหมณ์ เมื่อธรรมมีอยู่ การเลี้ยงชีพแบบนี้ก็ยังมีอยู่หนึ่ง ท่านจงบำรุงพระชินาสพ ผู้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ มีความคณองสงบแล้ว ด้วยข้าวและน้ำ เพราะว่าการบำรุงนั้น เป็นเขตบุญของผู้แสวงบุญ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 25 ข้อที่ 77-82 หน้า 517-520)

พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญภิกษุที่ดำเนินชีวิตโดยไม่อาศัยศิลปะเลี้ยงชีพ ผู้ที่มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย มุ่งบำเพ็ญประโยชน์ตนและผู้อื่นเป็นสำคัญ ตั้งใจบำเพ็ญเพียรทางจิต เพื่อละความยึดมั่นถือมั่นอะไรใด ๆ ในโลก ว่าเป็นเรา เป็นของของเรา ความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย สบาย ดังความว่า

ผู้ใดไม่อาศัยศิลปะเลี้ยงชีพ เป็นอยู่เรียบง่าย มุ่งบำเพ็ญประโยชน์ สบายอินทรีย์ หลุดพ้นแล้วในธรรม ทั้งปวง ไม่ต้องแล่นไปในโอกะ (ในอายตนะทั้ง 6) ไม่มีการยึดถือว่าของเรา ไม่มีความหวัง กำจัดมารได้แล้ว เทียวไปผู้เดียวผู้นั้นชื่อว่า ภิกษุ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 25 ข้อที่ 29 หน้า 226-228)

ในชาดกได้กล่าวถึงการดำเนินชีวิตของนักบวชไว้ว่า นักบวชมีบาตรเพียงใบเดียวที่เป็นเครื่องมือสำหรับเลี้ยงชีวิต อาศัยบาตรเลี้ยงชีพ โดยไม่เป็นการเบียดเบียนผู้ใด ไม่แก่งแย่งช่วงชิง ไม่แสวงหาในทางที่ไม่ชอบธรรม หรือกระทำให้ผู้อื่นได้รับความเสียหาย ดังเนื้อความที่ฤๅษีโพรสิสตัวได้กล่าวกับสยหามาตยว่า

พราหมณ์ นาดิเตียนการได้ยศ และการได้ทรัพย์สำหรับเลี้ยงชีวิต ซึ่งเป็นเหตุให้ประสบความพินาศ หรือประพฤติน่าเป็นธรรม ถึงแม้เราจะเป็นนักบวชถือบาตรเลี้ยงชีพ การเลี้ยงชีพเช่นนั้นแหละยังดีกว่าการแสวงหาโดยไม่ชอบธรรม ถึงแม้เราจะเป็นนักบวชถือบาตรเลี้ยงชีพ ไม่เบียดเบียนผู้อื่นในโลกการเลี้ยงชีพเช่นนั้นแหละยังดีกว่าการครองราชย์สมบัติ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 27 ข้อที่ 38-40 หน้า 164)

ดังนั้น วิธีชีวิตการเป็นอยู่ของพระภิกษุสงฆ์นั้นขึ้นอยู่กับอาหารบิณฑบาตที่ชาวบ้านถวาย จะประกอบอาชีพอย่างคฤหัสถ์ไม่ได้ เพราะฉะนั้น การบิณฑบาตจึงเป็นการเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ การบิณฑบาตจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นอาชีพบริสุทธิ์

5) การบิณฑบาตเป็นจุดควัด

จุดควัด หมายถึง องค์คุณเครื่องสลัดหรือกำจัดกิเลส เป็นข้อปฏิบัติประเภทวัตรที่ผู้สมัครใจจะพึงสมาทานประพฤติได้ เป็นอุบายขัดเกลากิเลส ช่วยส่งเสริมความมกน้อยและสันโดษเพื่อความตั้งงาม เกรงครัด ขัดเกล้า ผูกอบรมตนให้ยิ่งกว่าปกติ เป็นเรื่องของความสมัครใจ ความเหมาะสมกับอุปนิสัยและขึ้นกับความพร้อม ใครจะถือปฏิบัติหรือไม่ก็ได้ ไม่มีความผิด (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2542)

จุดคัมภ์ มี 13 ข้อ แบ่งออกได้เป็น 4 หมวด ในจุดคัมภ์ทั้ง 13 ข้อนั้น มีที่เกี่ยวข้องกับการบิณฑบาต ดังนี้ บิณฑบาตดิถีงคคะ องค์แห่งผู้ถือเทียวบิณฑบาตเป็นวัตร สप्तานจาริ๊งคคะ องค์แห่งผู้ถือเทียวบิณฑบาตไป ตามลำดับเป็นวัตร เอกาสนิ๊งคคะ องค์แห่งผู้ถือถั่งฉั่น ณ อาสนะเดียวเป็นวัตร คือฉั่นวันละมือเดียว ลูกจากที่ แล้วไม่ฉั่นอีก ปัตตปิณทิจังคคะ องค์แห่งผู้ถือฉั่นเฉพาะในบาตรเป็นวัตร คือ ไม่ใช่ภาชนะใส่อาหารเกิน 1 อย่าง คือบาตร ขลุปัจฉาภัตติ๊งคคะ แปลว่า องค์แห่งผู้ถือห้ามภัตติ๊งคคะภายหลังเป็นวัตร คือเมื่อได้ปลงใจกำหนด ห้ามภัตติ ด้วยการลงมือฉั่นเป็นต้นแล้วไม่รับอาหารที่เขานำมาถวายอีก แม้จะเป็นของประณีต

จุดคัมภ์ที่เกี่ยวกับการบิณฑบาตนี้ จัดว่าเป็นข้อปฏิบัติที่ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมทางจิตใจโดยตรง เป็นการขุดเกลากิเลสยั้งขึ้นไปอีก ยกตัวอย่างเช่น จะไปบิณฑบาตหรือรับบิณฑบาต แต่ตามลำดับที่เข้าไปถึง คือไม่เลือกบิณฑบาตก้าวกายเอาตามทีพอใจ โดยหวังว่าจะได้อาหารประณีตดี ๆ มาฉั่น เว้นบ้านเรือนที่ยากจน ข้ามไปเลือกรับเฉพาะบ้านที่ร่ำรวย การรับไปตามลำดับเช่นนี้เรียกว่า “สप्तานิ๊งคคะ”

ส่วนจุดคัมภ์ที่เกี่ยวกับการฉั่นนั้น หมายถึงวิธีแห่งการขบฉั่น ที่จะตัดทอนความลำบากยุ่งยาก และ ป้องกัน การ ลุก ลาม แห่งกิเลส การฉั่นเพียงมือเดียว หรือ คราวเดียว ซึ่งเรียกว่า “เอกาสนิ๊งคคะ” สำหรับภิกษุที่เป็นอยู่อย่างภิกษุแล้ว ย่อมเป็นการเพียงพอ เพราะไม่ได้ออกกำลังกายมากมาย แต่อย่างไร ทั้งยังต้องการทำงานคินิ๊งคทางใจมากเป็นพิเศษ อาหารที่มีปริมาณมากย่อมเป็นข้าศึกแก่การคินิ๊งค ในทางปัญญา และไม่อาจจะย่อยให้หมดได้ นำมาซึ่งโรครภัยไข้เจ็บหรือความหนักตัว จิตใจไม่ปลอดโปร่ง ในครั้ง พุทธกาลแม้แต่ภิกษุธรรมดาทั่ว ๆ ไป ก็ยั้งฉั่นหนเดียว

เพื่อความไม่ลำบากและลดทอนความยุ่งยากแห่งกิเลส ยังมีทางที่จะตัดทอนภาชนะที่ใช้ใส่อาหาร ให้ น้อยลงทีสุดเท่าที่จะน้อยได้ ดังนั้นจึงมีการสมათาน การฉั่นเฉพาะสิ่งที่มีอยู่ในบาตรอันเรียกว่า “ปัตตปิณ ทิจังคคะ” มุ่งหมายให้ใช้ภาชนะที่สมควรเพียงใบเดียวใส่อาหารฉั่น เพื่อตัดความยุ่งยากลำบากต่าง ๆ และเพื่อไม่ ส่งเสริมกิเลสตนเอง เพื่อให้การฉั่นในภาชนะเดียวนี้ มีผลบางอย่างยั้งขึ้นท่านแนะนำว่าให้ใส่อาหารลงไป ในบาตร โดยไม่ต้องทำในใจว่าเป็นของควาหรือหวาน ปลาหรือเนื้อ เป็นแกงหรือกบ้อย่างใด คงทำในใจแต่เพียง ว่าอาหารเท่านั้น (พุทธทาสภิกษุ, 2529)

การปฏิบัติจุดคัมภ์ มิใช่เป็นการทรมาน หรือฝืนบังคับจิตใจแต่อย่างใดเลย สำหรับผู้สำเร็จประโยชน์ อย่างยอดเยี่ยมแล้ว กลับเป็นการปฏิบัติที่ทำให้การเป็นอยู่ได้อย่างมีความสุข และเป็นประโยชน์ ยังเป็นการ อนุเคราะห์เอื้อเพื่อต่อพระวินัย และเกื้อกูลแก่นุชนรุ่นหลังอีกด้วย ดังปรากฏข้อความที่พระพุทธเจ้าตรัส สนทนากับพระมหากัสสปะว่า “กัสสปะ บัดนี้เธอแก่แล้ว ผ้าป่านบังสุกุลเหล่านี้ของเธอหนัก ไม่น่ามุ่งห่ม เพราะฉนั้น เธอจงใช้สอยคหบดีจิวร จงบริโภคนุชณะที่เขานิมนต์ และจงอยู่ใน สำนักของเราเถิด” “ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร... เป็นผู้เทียวบิณฑบาตเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่ง การเทียวบิณฑบาตเป็นวัตร เป็นผู้มักน้อย... เป็นผู้สันโดษ... สงัดจากหมู่... ไม่คลุกคลีด้วยหมู่... เป็นผู้ บรรารภความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการบรรารภความเพียร ตลอดกาลนาน” “เธอพิจารณาเห็น อำนาจประโยชน์อะไรจึงเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร... เป็นผู้เทียวบิณฑบาตเป็นวัตร... เป็นผู้มักน้อย... เป็นผู้สันโดษ... สงัดจากหมู่... ไม่คลุกคลีด้วยหมู่... เป็นผู้บรรารภความเพียร...” “ข้าพระองค์ พิจารณาเห็นการอยู่เป็นสุขใน ปัจจุบันของตน และอนุเคราะห์หมู่ชนในภายหลังว่า ทำอย่างไรหมู่ชนในภายหลังพึงถึงการประพฤติตาม แบบอย่างว่า ได้ยินว่าพระพุทธเจ้าและพระพุทธสาวกที่ได้มีมาแล้ว ท่านเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร... เป็นผู้เทียว บิณฑบาตเป็นวัตร... เป็นผู้มักน้อย... เป็นผู้สันโดษ... สงัดจากหมู่... ไม่คลุกคลีด้วยหมู่... เป็นผู้บรรารภความ เพียร... อย่างนี้ ท่านเหล่านั้นจักปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น ข้อปฏิบัติของท่านเหล่านั้นจักเป็นไปเพื่อ ประโยชน์ เพื่อความสุขตลอดกาลนาน” ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ 2

ประการนี้ “ดีละ ดีละ กัสสปะ ได้ยินว่า เธอปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้น เธอจงนุ่งห่มผ้าปานบังสุกุลที่ใช้แล้ว จงเที่ยวบิณฑบาต และจงอยู่ป่าเถิด” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 16 ข้อที่ 148 หน้าที่ 241-243)

จุดนี้เป็นวัตรจริยาพิเศษ สำหรับช่วยในการขัดเกลากิเลส และฝึกจิตให้ปิดกั้นกระแสแห่งอารมณ์ ช่วยให้ผู้ประพฤติปฏิบัติเป็นผู้ที่มีความสันโดษ มกน้อย เป็นข้อวัตรปฏิบัติที่ใครสมครใจจะทำหรือไม่ทำก็ได้ เพราะไม่ใช่กิจจำเป็นหรือพระวินัยที่ต้องปฏิบัติตามโดยส่วนเดียว แต่จุดควรเป็นข้อที่พระพุทธองค์ทรงแสดงเอาไว้ สำหรับให้พระภิกษุสงฆ์ที่ต้องการจะใช้วิธีนี้เป็นอุบายวิธีในการขัดเกลากิเลสเท่านั้น (พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐตณาโณ), 2529)

พระภิกษุทั้งหลายที่ปฏิบัติจุดนี้ อันได้แก่ ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร เป็นต้น ย่อมเป็นที่รัก เป็นที่เคารพนับถือของผู้แสวงบุญ ต้องการทำบุญกับพระภิกษุที่ปฏิบัติจุดนี้ แม้แต่เทวดาทั้งหลายก็ไม่เว้น ดังมีปรากฏในพระไตรปิฎกอันว่าด้วยท้าวสักกะจอมเทพ ที่พยายามชวนชวายเป็นเพื่อนเพื่อจะได้ทำบุญกับพระมหากัสสปะ ผู้อยู่ป่าเป็นวัตร ผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 25 ข้อที่ 27 หน้าที่ 222-223)

อานิสงส์ของผู้ปฏิบัติจุดนี้เกี่ยวกับการบิณฑบาต คือ การยังชีพโดยบริสุทธิ์ ให้ผลเป็นสุข เป็นกิจอันหาโทษมิได้ มีกิริยาจะบรรเทาเสียซึ่งทุกข์ของผู้อื่น หากภัยมิได้ หากสิ่งจะเบียดเบียนมิได้ มีแต่จะให้เป็นสุข เสมอถอย ไม่มีมารยา ไม่มีความขุ่นมัว เป็นที่ป้องกันรักษา เป็นคุณที่คนทั้งหลายปรารถนา สำหรับจะได้ทรมานตน เป็นเครื่องกำจัดเสียซึ่งศัสตราทั้งปวง เป็นที่เกื้อกูลแก่ความระวัง เป็นกิจที่ควรปฏิบัติ เหมาะสม ทำให้สงบระงับ เป็นเหตุให้หลุดพ้นจากกิเลส เป็นเหตุให้สิ้นราคะ เป็นการระงับเสียซึ่งโทษ ทำโมหะให้พินาศไปจากสันดาน เป็นการกำจัดเสียซึ่งมานะ เป็นการตัดเสียซึ่งความวิตกกังวล ทำให้ข้ามความสงสัยได้ กำจัดเสียซึ่งความเกียจคร้าน กำจัดเสียซึ่งความไม่ยินดีในธรรม เป็นเหตุให้มีความอดทน เป็นของหาประมาณมิได้ และทำให้สิ้นทุกข์ทั้งปวง

ประโยชน์ของการปฏิบัติจุดนี้เกี่ยวกับการบิณฑบาต ทำให้พระภิกษุสงฆ์ที่จาริกไปตามป่าเขา ลำเนาไพร พำนักตามโคนไม้ เฟิงผา และตามถ้ำ เป็นอยู่อย่างสมถะ เสียสละ ลดละอุปโภคบริโภค ทำให้จิตของท่านเป็นอิสระ พ้นจากพันธนาการเครื่องร้อยรัดขัดขวาง สู่ความเบาสบาย สงบเอื้อต่อการเจริญสมาธิภาวนา บำเพ็ญความเพียร การท่องเที่ยวไปในป่าดงพงพอนที่ดารดาษไปด้วยสิ่งสาราสัตว์ อาจจะเกิดภัยอันตรายได้ทุกเมื่อ เป็นการฝึกหัดพัฒนาจิต หลอมใจให้เข้มแข็ง มีสติระลึกรู้อยู่ตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้การบิณฑบาตจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นจุดควร

แนวคิดของบิณฑบาต เป็นรูปแบบวิถีแห่งการดำรงชีวิตของพระภิกษุสามเณร พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนให้พระภิกษุสามเณรเป็นอยู่ด้วยอาหารบิณฑบาตที่ชาวบ้านเขาถวาย เพราะฉะนั้น การออกบิณฑบาตจึงเป็นวิถีการดำรงชีวิตที่เหมาะสมสำหรับบรรพชิต จึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นกรณีกิจของบรรพชิตที่พึงประพฤติปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน เพื่อการดำรงชีพตามพุทธานุญาต พระพุทธเจ้าในอดีตทุก ๆ พระองค์ก็ประพฤติปฏิบัติกิจวัตรข้อบิณฑบาตนี้เช่นเดียวกัน มีพระที่ปึงกรพุทธเจ้าเป็นต้น ทรงถือปฏิบัติสืบต่อกันมาต่างก็ดำรงชีวิตด้วยอาศัยอาหารที่ผู้อื่นถวาย เพื่อสร้างประโยชน์สุข เกื้อกูลแก่สรรพสัตว์ทั้งปวง การบิณฑบาตจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นพุทธวงศ์ แม้แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นถึงศาสดา ก็ให้ความสำคัญกับการบิณฑบาตในฐานะเป็นพุทธกิจ คือกิจที่พระองค์ปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน ไม่ว่าพระองค์จะเสด็จไปประทับ ณ แห่งหนตำบลใดก็ได้ทรงละกิจข้อบิณฑบาตนี้ การเสด็จออกบิณฑบาตของพระองค์นั้นมิ

ประโยชน์มากมาย ทรงถือว่าการบิณฑบาตเป็นการโปรดสัตว์ ช่วยให้ชาวบ้านได้มีโอกาสบำเพ็ญทาน ได้ฟังธรรม

นอกจากนั้นการบิณฑบาตมีความสำคัญในฐานะที่เป็นอาชีพบริสุทธิ์ กล่าวคือเป็นอาชีพที่บริสุทธิ์สำหรับนักบวช ผู้ละบ้านเรือน ไม่เกี่ยวข้องกับบ้านเรือนแล้ว พระภิกษุสงฆ์ต้องไม่ดำรงชีวิตด้วยการประกอบอาชีพคหจกชาวบ้าน ด้วยการหลอกลวงหรือด้วยอาการอื่นใดที่ไม่เอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ สันโดษด้วยปัจจัย 4 มุ่งกระทำกิจอย่างสูงคือการฝึกจิตให้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง และการบิณฑบาตยังมีความสำคัญในฐานะที่เป็นธุดงค์วัตร อันเป็นการฝึกหัดพัฒนาทางจิต ได้แก่ การสมาทานองค์แห่งผู้ถือเทียวบิณฑบาตเป็นวัตร สมาทานองค์แห่งผู้ถือเทียวบิณฑบาตไปตามลำดับเป็นวัตร สมาทานองค์แห่งผู้ถือนั่งฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นวัตร สมาทานองค์แห่งผู้ถือฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร สมาทานองค์แห่งผู้ถือห้ามภักที่ถวายภายหลังเป็นวัตร เป็นต้น เพื่อความเป็นอยู่อย่างสมณะ เรียบง่าย มกน้อย สันโดษ เกื้อกูลต่อการประพฤติปฏิบัติธรรม

วิเคราะห์การบิณฑบาตกับคุณค่าจริยะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

คำว่าจริยะ คือความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิต ในที่นี้ต้องการหมายถึงคุณค่าที่ก่อให้เกิดสัมพันธภาพระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนอันเกิดแต่การบิณฑบาต หากจะว่าไปแล้ว บิณฑบาตก่อให้เกิดคุณค่าใน 3 ลักษณะด้วยกัน คือ คุณค่าต่อตนเองคือภิกษุสงฆ์ คุณค่าต่อผู้อื่นหมายถึงทายกผู้ทำบุญใส่บาตร และคุณค่าต่อองค์กรสงฆ์คือพระพุทธศาสนา

1) คุณค่าต่อตนเอง

คุณค่าหรือคุณประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่ตัวภิกษุสามเณรผู้บิณฑบาตเป็นวัตร มี 4 ประการด้วยกัน คือ เพื่อการดำรงชีพ เพื่อการพัฒนากาย เพื่อการพัฒนาจิต และเพื่อการพัฒนาปัญญา

(1) เพื่อการดำรงชีพ หมายความว่า อาหารที่ได้จากการบิณฑบาตนั้นมีความสำคัญในหล่อเลี้ยงร่างกาย ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนพระภิกษุเกี่ยวกับการบิณฑบาตดำรงชีพว่า “ไม่ให้พระภิกษุเลือกรับอาหารบิณฑบาตเฉพาะแต่บ้านคหบดีหรือบ้านคนรวยเท่านั้น ไม่ว่าจะที่บ้านของคนยากดีมีเงิน หากมีจิตศรัทธาก็ให้รับอาหารบิณฑบาตของเขาได้เหมือนกัน ทั้งนี้ก็เพราะว่าการแสวงหาอาหารของพระภิกษุนั้นก็เพียงเพื่อยังอัตภาพนี้ให้เป็นไปได้ มิใช่เพื่อความอยู่ดีกินดี ฉะนั้นจึงไม่ขึ้นอยู่กับว่าจะต้องไปรับอาหารบิณฑบาตจากบ้านของคนรวยหรือคนจน ดังพุทธดำรัส ความว่า “ภิกษุเมื่อเทียวบิณฑบาต มิได้เว้นว่าจะเป็นตระกูลชั้นต่ำ ชั้นกลาง หรือชั้นสูง ย่อมได้อาหารพอยังอัตภาพนี้เป็นไปได้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 33 ข้อที่ 133 หน้า 585)

(2) เพื่อการพัฒนากาย การบิณฑบาตช่วยเกื้อหนุนส่งเสริมการพัฒนากาย 2 ด้านด้วยกัน คือ ด้านสุขภาพและด้านบุคลิกภาพ การออกเดินบิณฑบาตเป็นการบริหารร่างกาย ให้มีสุขภาพอนามัยที่ดี แข็งแรง สมบูรณ์อุปมาเหมือนม้าที่คนใช้ขี่เพื่อเดินทางไกล เจ้าของม้าจักต้องฉลาดในการบริหารม้า ไม่ให้ผอมและอ้วนเกินไป ให้พอเหมาะพอดี ให้เป็นม้าที่แข็งแรง อดทน คล่องแคล่ว ไม่เจ็บไข้ง่าย พระภิกษุสงฆ์ก็เช่นกัน จะต้องรู้จักเอาใจใส่บริหารร่างกายของตน ให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม แข็งแรง คล่องแคล่ว และกระปรี้กระเปร่า พระพุทธเจ้าเองก็มีผู้สรรเสริญว่า “พระสมณโคดม เป็นผู้มือนามัยดี มีความกระปรี้กระเปร่า” การบริหารร่างกายนี้ ฟังถือหลักสั้น ๆ ว่าการบริหารกายมิใช่บริหารให้เกิดความสวยงามหรือเกิดความรู้สึกที่สนุกสนาน เอร์็ดอ้อยทางเนื้อหนัง แต่บริหารกายนี้เพื่อให้เป็นเครื่องรองรับอันเหมาะสมแก่สภาวะจิตที่จะก้าวหน้าไปตามทางธรรม (พุทธทาสภิกขุ, 2529)

(3) เพื่อการพัฒนาจิต การบิณฑบาตเป็นการฝึกพัฒนาทางจิต 3 ด้าน ได้แก่ให้มีสมาธิ ให้มีสติสัมปชัญญะ และให้มีความสันโดษ โดยการประพฤติปฏิบัติตามพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเอาไว้เกี่ยวกับการบิณฑบาต อันว่าด้วยบัพพัญญุติต่าง ๆ ตั้งแต่การนุ่งห่มจนถึงการดูแลรักษาบาตร

(4) เพื่อการพัฒนาปัญญา การบิณฑบาตส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาปัญญาหลายด้าน คือ ทำให้รู้จักคุณค่าของอาหาร ละการสะสม และรู้จักการปล่อยวาง หมายความว่า การรู้จักคุณค่าของอาหารก็คือ การรู้จักคุณค่าที่แท้จริงของอาหาร ไม่ใช่คุณค่าเทียมหรือคุณค่าที่แอบแฝง สมณะผู้มีความสงบ ถึงแม้จะได้อาหารที่ไม่ค่อยดี ไม่ประณีตก็ไม่ไปต่อว่าตีเตียนชาวบ้านให้ต้องเสียน้ำใจหรือเสียศรัทธา เมื่อได้อาหารอย่างดีหรืออาหารประณีตก็ไม่ยินดี ไม่กล่าวประจบยกย่องผู้ให้ การไม่สะสมอาหาร คือการที่ภิกษุสามเณรแม้ว่าจะบิณฑบาตได้อาหารมาน้อยก็ฉันด้วยปัญญา หากได้อาหารมากก็รู้จักการแบ่งปัน ไม่เก็บกักตนเอาไว้ด้วยโมหะ ส่วนการรู้จักปล่อยวางจะทำให้พระภิกษุสามเณรเป็นผู้ไม่มีความทุกข์ ไม่มีความกังวล เพราะเหตุแห่งอาหาร และการบิณฑบาตก็ยังเป็นการฝึกพัฒนาจิตช่วยให้มีความโล่ง โปร่ง เบา เกื้อหนุนให้เกิดความสะอาด สว่าง สงบ อันเป็นภาวะแห่งปัญญาภาวนา ฉะนั้น เมื่อพระภิกษุสามเณรรู้จักการปล่อยวางแล้ว ก็จะช่วยให้จิตใจมีความปลอดโปร่ง เบาสบาย เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร ฝึกจิตให้มีความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

2) คุณค่าต่อผู้อื่น

คุณค่าอันเกิดแต่การบิณฑบาตที่จะเกิดขึ้นแก่ผู้อื่น มีอยู่ 2 ลักษณะด้วยกันคือ เพื่อแสดงธรรมโปรดชาวบ้าน และเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านบำเพ็ญบุญ

(1) เพื่อแสดงธรรมโปรดชาวบ้าน การออกบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณร ประการแรกนั้นนับว่ามีความสำคัญซึ่งเป็นเป้าประสงค์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ เพื่อแสดงธรรมโปรดชาวบ้านที่ทาบุญตกบาตร เพราะบางครั้งชาวบ้านไม่มีเวลาได้เข้าวัดไปถือศีลฟังธรรม ก็อาศัยการออกไปบิณฑบาตนี้แสดงธรรมโปรดชาวบ้านให้มีความรู้ความเข้าใจ ตามแต่ความสามารถ โอกาส และเวลาที่อำนวยให้ เพื่อเป็นการอนุเคราะห์ชาวบ้านด้วยธรรมะให้มีหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง อันเป็นหน้าที่ของพระภิกษุ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสเอาไว้ ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคหบดีทั้งหลายผู้บำรุงอุปถัมภ์เธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย ข้อที่เธอทั้งหลายแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธฺิ์ บริบูรณ์ ครบถ้วนแก่พราหมณ์และคหบดีเหล่านั้น ชื่อว่าเธอทั้งหลายก็มีอุปการะมากแก่พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตต่างพึงพาอาศัยกันและกันอยู่ ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อต้องการสลัดโอฆะออกให้ได้ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ด้วยประการดังกล่าวนี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 25 ข้อที่ 107 หน้าที่ 486-487)

ดังนั้น การบิณฑบาตจึงเป็นอีกโอกาสหนึ่ง ที่พระภิกษุสามเณรจะสามารถแสดงธรรมโปรดชาวบ้านได้ตามความเหมาะสม โดยมุ่งอนุเคราะห์ให้ชาวบ้านได้มีความรู้ ความเข้าใจในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา สร้างเสริมปัญญาให้เกิดขึ้นในจิตใจของศรัทธาญาติโยม ให้ชาวบ้านได้มีหลักธรรมในการดำเนินชีวิต ใช้ชีวิตไปตามทำนองคลองธรรม เพื่อจะได้เกิดศานติสุขแก่ชาวบ้าน และสังคมโลก

(2) เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านบำเพ็ญบุญ บางครั้งชาวบ้านไม่มีโอกาสได้เข้าวัดมาทำบุญ รักษาศีล และฟังธรรม เพราะว่ามีหน้าที่การงานที่ต้องรับผิดชอบ มีครอบครัวที่ต้องเลี้ยงดู การตั้งกัลยาณจิตออกบิณฑบาตโปรดชาวบ้านให้ได้มีโอกาสทำบุญ และรู้จักการให้ อีกทั้งเกื้อกูลชาวบ้านให้ได้บำเพ็ญกุศลกรรมมากยิ่งขึ้น การบิณฑบาตโปรดชาวบ้าน เป็นการให้ชาวบ้านได้มีโอกาสในการทำบุญ และยังเป็นปัจจัยเกื้อกูลให้ชาวบ้าน

ได้รับสัมปรายีกัตถประโยชน์ ดังปรากฏเรื่องราวของหญิงกำพร้า ผู้ถวายข้าวตั้งแต่พระมหากัสสปเถระผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาตอยู่ ความว่า “เมื่ออาตมภาพกำลังเที่ยวบิณฑบาต หุดยืนนิ่งอยู่ หญิงกำพร้าขัดสนคนหนึ่ง ซึ่งอาศัยขายคาเรือนของผู้อื่นอยู่ นางเลื่อมใส ได้ถวายข้าวตั้งแต่อาตมภาพด้วยมือทั้งสองของตน นางละร้างมนุษย์ จุติพ้นจากมนุษย์โลกนี้แล้ว นางเป็นเทพธิดาชื่ออามาตยา มีความสุขบันเทิงอยู่ในสวรรค์ ซึ่งเป็นที่อยู่ของทวยเทพผู้มีฤทธิ์มากชื่อนิมมานรดี” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 26 ข้อที่ 187-189 หน้า 33)

3) คุณค่าต่อองค์กร

คุณค่าที่องค์กรทางพระพุทธศาสนาจะได้รับจากการบิณฑบาตมีอยู่ 2 ประการด้วยกัน คือ เพื่อการสืบทอดพระวินัย และเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

(1) เพื่อการสืบทอดพระวินัย การบิณฑบาตเป็นการรักษาพระวินัย พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับการบิณฑบาต อันได้แก่บทบัญญัติเกี่ยวกับการนุ่งห่ม บทบัญญัติเกี่ยวกับการโคจรบิณฑบาต บทบัญญัติเกี่ยวกับกิริยามารยาทในการรับบิณฑบาต บทบัญญัติเกี่ยวกับการรับอาหารบิณฑบาต บทบัญญัติเกี่ยวกับการแบ่งปันอาหารบิณฑบาต บทบัญญัติเกี่ยวกับการฉันอาหารบิณฑบาต และบทบัญญัติเกี่ยวกับการดูแลรักษาบาตร พระภิกษุสามเณรจะต้องศึกษาเรียนรู้ และประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องตรงตามทีพระพุทธองค์ทรงบัญญัติเอาไว้ เพื่อจะได้ไม่ล่วงละเมิดสิกขาบททั้งหลาย อันถือได้ว่าเป็นการรักษาสืบทอดพระวินัยที่ดีที่สุด

(2) เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การออกไปบิณฑบาตแต่ละครั้งของพระภิกษุสามเณรนั้น ถือว่าเป็นการออกไปประกาศพระศาสนาทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงคือการแสดงธรรมโปรดชาวบ้าน ทางอ้อมคือการแสดงลักษณะกิริยาอาการเวลาออกเดินบิณฑบาต อันเป็นการบ่งบอกถึงความเป็นผู้สงบ เรียบง่าย สบาย สวมถะ เยือกเย็น อันเป็นรูปแบบวิถีแห่งการดำเนินชีวิตอีกอย่างหนึ่งที่มีปรากฏอยู่สังคมโลก ถึงแม้ว่าพระภิกษุจะไม่ได้พูดคุยหรือเทศนาสั่งสอนญาติโยมที่กำลังใส่บาตรอยู่ก็ตาม แต่ก็ยังสามารถทำให้ญาติโยมที่พบเห็นเกิดความศรัทธาเลื่อมใสได้ ดังเช่นสารีบุตรปริพาชกเพียงแค่นี้ได้เห็นพระอัสสชิกำลังเดินบิณฑบาต ก็บังเกิดความเลื่อมใสศรัทธา เพียงเพราะว่าได้เห็นกิริยาอาการอันสงบสำรวมเท่านั้น และเมื่อมีโอกาส พระอัสสชิก็แสดงธรรมโดยย่อให้สารีบุตรปริพาชกฟัง จนได้ดวงตาเห็นธรรม พระภิกษุบางรูปอาจจะมีเวลามีโอกาสก็ได้พูดคุย ให้คติธรรม หรือหลักธรรมในการดำเนินชีวิตแก่ชาวบ้านที่มาใส่บาตร ยิ่งทำให้ชาวบ้านมีความรู้ มีความเข้าใจ และมีปัญญามากยิ่งขึ้นไปอีก ฉะนั้น ในการออกไปบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณรแต่ละครั้ง จึงเป็นการได้ประกาศพระศาสนาไปในตัวด้วย ไม่ว่าจะเป็นการออกไปแสดงตัวให้ชาวบ้านได้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนความเรียบง่าย สันโดษ หรือการแสดงธรรมโปรดชาวบ้านที่มาทำบุญตักบาตร การให้ธรรมะ ให้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต การให้ข้อคิดเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยอาศัยการออกบิณฑบาตเป็นเหตุปัจจัยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้ชาวบ้านได้มีความรู้ความเข้าใจ

ฉะนั้น การบิณฑบาตก่อให้เกิดคุณค่าเชิงจริยะ 3 ลักษณะด้วยกัน คือ คุณค่าต่อตนเองคือภิกษุสงฆ์ คุณค่าต่อผู้อื่นหมายถึงทายกผู้ทำบุญใส่บาตร และคุณค่าต่อองค์กรสงฆ์คือพระพุทธศาสนา 1) คุณค่าต่อตนเองคือคุณค่าหรือคุณประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่ตัวภิกษุสามเณรผู้บิณฑบาตเป็นวัตร มี 4 ประการด้วยกัน คือ เพื่อการดำรงชีพ เพื่อการพัฒนากาย เพื่อการพัฒนาจิต และเพื่อการพัฒนาปัญญา 2) คุณค่าต่อผู้อื่น คือ คุณค่าอันเกิดแต่การบิณฑบาตที่จะเกิดขึ้นแก่ผู้อื่น มีอยู่ 2 ลักษณะด้วยกันคือ เพื่อแสดงธรรมโปรดชาวบ้าน และเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านบำเพ็ญบุญ และ 3) คุณค่าต่อองค์กร คือคุณค่าที่องค์กรทางพระพุทธศาสนาจะได้รับจากการบิณฑบาตมีอยู่ 2 ประการด้วยกัน คือ เพื่อการสืบทอดพระวินัย และเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

บทสรุป

การบิณฑบาตเป็นรูปแบบวิถีแห่งการดำรงชีวิตของพระภิกษุสามเณร พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนให้พระภิกษุสามเณรเป็นอยู่ด้วยอาหารบิณฑบาตที่ชาวบ้านเขาถวาย เพราะฉะนั้น การออกบิณฑบาตจึงเป็นวิถีการดำรงชีวิตที่เหมาะสมสำหรับบรรพชิต ด้วยเหตุที่เป็นกรณีกิจของบรรพชิตที่พึงประพฤติปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน เป็นพุทธวงศ์ เป็นพุทธกิจ เป็นอาชีวนิเวศ และเป็นธุดงค์วัตร นอกจากนี้ การบิณฑบาตยังมีคุณค่าเชิงจริยะ คือการสร้างสัมพันธภาพอันดีให้เกิดขึ้นระหว่างภิกษุสงฆ์ ประชาชน และองค์กรสงฆ์ หากขาดการบิณฑบาตไปเสียแล้ว ก็เท่ากับว่าการเริ่มต้นวิถีชีวิตในวันนั้นไม่สมบูรณ์ เพราะขาดการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน ขาดการปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง ด้วยเหตุนี้ พระภิกษุสามเณรจึงควรสังวร มองให้เห็นความสำคัญของการบิณฑบาต อย่าได้ละทิ้งข้อบิณฑบาตนี้ การบิณฑบาตเป็นการโปรดสัตว์ เป็นการเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ เป็นการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ และยังเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูถิลาณลิตวิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่/กल्याณธมโม).(2546). **เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา**.

พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2542). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 8.

กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2540). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ จตภาโณ). (2529). **ธรรมปริทรรศน์ 2**. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร.

พุทธทาสภิกขุ. (2529). **คำสอนผู้บวช ภาค 1**. กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์.

วิเชียร มีผลกิจ สุรีย์ มีผลกิจ รวบรวมและเรียบเรียง. (2543). **พระพุทธกิจ 45 พรรษา**.

กรุงเทพมหานคร: บริษัทคอมฟอร์ม จำกัด.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2543). **พุทธศาสนาทรรศนะและวิจารณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์มติชน.

